

УДК 94(430:477-078)''1941/1943'':[737.3:636.7]:336.2]

DOI: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2024-31-Ovsinskyj>

Jurij Ovsinskyj

Ph.D. (in History), Associate Professor of the Department of Medieval History and Byzantium Studies, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7174-256X>

e-mail: owsik1968@gmail.com

Bibliographic Description of the Article: Ovsinskyj, J. (2024) Registration and tax policy of the German authorities regarding dogs in the Reichskommissariat «Ukraine» and methods of its implementation (1941–1943). *Ukrainskyi Selianyn. [Ukrainian peasant]*, 31, 14–26 (In Ukrainian). doi: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2024-31-Ovsinskyj>

REGISTRATION AND TAX POLICY OF THE GERMAN AUTHORITIES REGARDING DOGS IN THE REICHSKOMMISSARIAT «UKRAINE» AND THE METHODS OF ITS IMPLEMENTATION (1941–1943 YEARS)

Abstract. The purpose of the article is to highlight the registration and tax policy of the German authorities in the Reichskommissariat «Ukraine» (hereinafter – RKU) in 1941–1943 in relation to dog owners, based on the discovered sources; outline of the circle of administrative and executive bodies responsible for its implementation on the ground; characteristics of the registration process itself and the conditions for issuing registration tokens for dogs; clarification of the amounts and terms of payment of tax for dogs, as well as the dynamics of tax rates, preferential and exempt categories. The public reaction to this tax is randomly analyzed, in particular, the partial opposition of the population. Related to the topic, individual sanitary and veterinary prescriptions and social norms regarding the keeping of dogs are considered.

The scientific novelty lies in the fact that although a lot has been written and published about the tax policy of the Third Reich in the occupied territories, in particular regarding Ukraine, this aspect of it has never been considered separately and deeply. Also, for the first time, a number of published sources (resolutions, orders, and orders of the occupying power of the RKU) related to the issues raised in the article were studied and introduced into scientific circulation.

Conclusions. In 1941–1943, the RKU was established on part of the Ukrainian lands occupied by the Third Reich. The German authorities revived the practice of a tax on dogs from the population, which existed before that in the USSR. The reason for this was the need to record and register animals due to a significant number of stray dogs and frequent outbreaks of plagues, including rabies. The dog was registered by local authorities in the appropriate book, in which data about the owner of the animal, address, breed and sometimes the nickname of the dog were entered. The owner was issued a registration receipt, and the registration number attached to the dog was duplicated on the issued dog tag attached to the collar.

At the initial stage (August–December 1941), the administration of the RKU in Rivne pursued a flexible tax policy, leaving the tax-tariff initiative regarding this and other types of taxes to the discretion of the local administration. As evidenced by the discovered and analyzed sources, in 1942–1943, the city, district and district administrative apparatus often adjusted the size of the tax on dogs in the direction of its increase or decrease according to circumstances or need. Since the peasants were reluctant to pay this tax (and in some cases even flatly refused to do so), due to the excessive tax burden and exhaustion of the peasant farms during the previous Soviet era, this sometimes forced local authorities to temporarily suspend tax collection or revise tax rates. After the offensive of the Soviet troops and the liberation of most of the occupied Ukrainian lands in 1943–1944, the German tax legislation lost its validity here.

Evidence of dog registration and tax tokens from Ukrainian cities of this period was preserved only in published prescriptions and regulations, while the author is not aware of a single copy of such a token from the territories of the RKU in 1941–1943.

Keywords: Reichskommissariat «Ukraine» (RKU), occupying power, registration, registration and tax token, dog tax, tax tariff, financial department, Raikasa, fines, stray dogs, veterinary care, disposal.

Юрій Овсінський

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії середніх віків та візантиністики, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7174-256X>

mail: owsik1968@gmail.com

Бібліографічний опис для цитування: Овсінський Ю. Реєстраційно-податкова політика німецької влади стосовно собак у Райхскомісаріаті «Україна» та методи її реалізації (1941–1943 рр.). *Український селянин*. 2024. Вип. 31. С. 14–26. doi: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2024-31-Ovsinskyj>

РЕЄСТРАЦІЙНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА НІМЕЦЬКОЇ ВЛАДИ СТОСОВНО СОБАК У РАЙХСКОМІСАРІАТІ «УКРАЇНА» ТА МЕТОДИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ (1941–1943 РР.)

Анотація. Мета статті – на основі виявлених джерел висвітлити реєстраційно-податкову політику німецької влади у Райхскомісаріаті «Україна» (далі – РКУ)¹ у 1941–1943 рр. щодо власників собак; окреслити коло адміністративно-виконавчих органів, відповідальних за її реалізацію на місцях; охарактеризувати процедуру реєстрації та видачі реєстраційних жетонів для собак; з'ясувати розміри та терміни сплати податку за собак, а також динаміку податкових тарифів, пільгових та звільнених від сплати категорій. З'ясувати суспільну реакцію на цей податок, зокрема, частковий спротив населення. Дотично до теми розглянути окремі тогочасні санітарно-ветеринарні приписи та суспільні норми щодо утримання собак.

Наукова новизна полягає у тому, що, хоча про податкову політику Третього Райху на окупованих територіях, зокрема щодо України, загалом написано й опубліковано чимало, саме цей її аспект ніколи окремо й глибоко не розглядався. Також вперше вивчено й введено в науковий обіг низку опублікованих джерел (постанов, розпоряджень та наказів окупаційної влади РКУ) стосовно порушеної у статті проблематики.

Висновки. У 1941–1943 рр. на частині окупованих Третім Райхом українських земель виник РКУ. Німецька влада відродила практику реєстрації та накладання на населення податку на собак, яка існувала до того в УРСР. Причиною цього була необхідність обліку та реєстрації тварин через значну кількість бездомних собак та часті спалахи пошестей, зокрема сказу. Собака реєструвалася місцевими органами у відповідній книзі, до якої вносили дані про власника тварини, адресу, породу й деколи кличку собаки. Власникові видавалася реєстраційна квитанція, а закріплений за собакою номер реєстрації дублювався на виданому собачому жетоні, що кріпився до нашийника.

На початковому етапі (серпень-грудень 1941 р.) адміністрація РКУ у м. Рівне проводила гнучку податкову політику, залишаючи податково-тарифну ініціативу стосовно цього та інших видів податків на розсуд адміністрації на місцях. Як свідчать виявлені та проаналізовані джерела, міський, окружний та районний адміністрації у 1942–1943 рр. часто за обставинами чи потребою регулювали розмір податку на собак у бік його збільшення або зменшення. Оскільки селяни неохоче платили цей податок (а подекуди й відмовлялися це робити) через надмірну податкову переобтяженість та виснаженість селянських господарств попередньою радянською добою, це іноді змушувало владу на місцях тимчасово призупиняти збір податку або переглядати податкові тарифи. Після наступу радянських військ та визволення у 1943–1944 рр. більшої частини окупованих українських земель німецьке податкове законодавство втратило чинність.

Свідчення про собачі реєстраційно-податкові жетони з українських міст цього періоду збереглися лише в публікованих приписах і постановах, тоді як жоден екземпляр такого жетона з теренів РКУ за 1941–1943 рр. авторіві невідомий.

Ключові слова: Райхскомісаріат «Україна» (РКУ), окупаційна влада, реєстрація, реєстраційно-податковий жетон, податок за собак, податковий тариф, фінвідділ, Райкаса, штрафи, бездомні собаки, ветеринарний догляд, утилізація.

Постановка проблеми.

Незважаючи на звернення науковців до висвітлення податкової політики Третього Райху на окупованих територіях у 1941–1943 рр. загалом, окреслена у статті вузька проблематика є новою для вітчизняної історіографії й ніколи ніким окремо й глибоко не розглядалася. Вперше до наукового обігу введено низку публікованих джерел (постанови, приписи та рекомендації), які дають змогу розкрити й проаналізувати обрану тему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Український історик О. Перехрест – дослідник процесів, що відбувалися в українському селі за часів німецької окупації², називає організовану окупаційною владою у РКУ систему численних податків «однією з основних форм організованого економічного грабунку населення». Між іншими податками автор принагідно згадує й про «податки на домашніх тварин»³, наводячи приклад Київської області, де «селяни були зобов'язані сплачувати податок з собаки чи кішки – 100–150 крб.». По 150 крб. за одну собаку стягували також у Баришівському районі на Житомирщині та у Зінківському районі Полтавської області. У західних областях РКУ, за даними О. Перехреста, податок на собак становив 150–225 крб.⁴

1 Райхскомісаріат «Україна» (нім. Reichskommissariat «Ukraine») було утворено за наказом Адольфа Гітлера 20 серпня 1941 р. Райхскомісаром України він призначив гауляйтера і верховного президента Східної Пруссії Еріха Коха, а центром Райхскомісаріату визначив місто Рівне. В адміністративному статусі РКУ існував з 20 серпня 1941 р. по 15 листопада 1944 р., як територіальна одиниця – із 1 вересня 1941 р. до кінця квітня 1944 р.

2 Перехрест О. Українське село в 1941–1945 рр.: економічне та соціальне становище / НАН України. Інститут історії України. Черкаси: ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2011. 668 с. [4.4. Економічна політика окупаційних властей стосовно селянства. С. 186–210].

3 Там само. С. 188.

4 Там само. С. 189.

Український історик І. Петренко віднайшов у архівах й проаналізував цікаві матеріали стосовно Кіровоградської області періоду 1941–1944 рр.⁵ Принагідно автор показав механізм реалізації окупаційною владою на місцях «собачого» податку, податкового збору, а також спротив цьому частини власників собак із місцевого населення. Дещо дивним, однак, є у нього твердження про те, що «німецький податок на собак, які утримувалися на прив'язі в господарствах жителів сіл та міст Кіровоградської області, був досить несподіваним для населення»⁶. Очевидно, він не знав про таку ж практику оподаткування собак радянською владою у довоєнний період⁷.

Дослідники В. Орлик та Л. Маренець при аналізі фіскальної політики німецької влади у РКУ⁸ лише обмежилися публікацією у додатку №5 «Тимчасового розпорядження» заступника Райхскомісара України Гельмута фон Ведельштедта⁹ від 27 січня 1942 р. (м. Рівне)¹⁰.

К. Двірна та М. Главацький, аналізуючи фінансово-податкову політику РКУ¹¹, лише одного разу згадують податок за собак та й то у контексті генеральної області «Київ», де, на їх думку, «спостерігається особливе прагнення до виконання податку на собак з усіх мешканців сільських управ з боку окупаційної адміністрації. Розпорядження районної управи вказували на необхідність стягнення цього податку, а у разі відсутності оплати право продавати власність осіб, що не оплатили зазначені платежі»¹². Однак, на наш погляд, така лаконічна інформація не відтворює цілісної складної й багатогранної картини цього явища. До того ж, перелічуючи інші види податків, ці дослідники вказують податкові тарифи на них (чомусь окрім податку на собак).

У посібнику «Історія податків та оподаткування в Україні»¹³ читаємо лаконічне повідомлення про «посилення податкового тягаря населення» із запровадженням німецькою окупаційною владою аж 25 видів грошових податків, серед яких і податок на собак та кішок, що належить до місцевих податків¹⁴. Однак вище вже йшлося про те, що для колишніх радянських громадян, котрі опинилися у РКУ, цей податок не був чимось новим чи дивиною.

З опосередковано дотичних до запропонованої нами у статті проблематики праць необхідно згадати такі праці: І. Ветрова (економічні процеси та фінансова політика у РКУ в 1941–1944 рр.)¹⁵, О. Гончаренка (функціонування адміністрації РКУ, правові аспекти регулювання фінансово-податкової системи окупаційного режиму)¹⁶, В. Удовика (загальні характерні риси окупаційного режиму РКУ на прикладі генеральної області «Київ»)¹⁷.

5 Петренко І. Нацистський окупаційний режим на Кіровоградщині 1941–1944 рр. (серія «Архівні документи свідчать»). Кіровоград, 2014. 554 с.

6 Там само. С. 48.

7 Овсінський Ю. Податкове законодавство щодо собак та реєстраційно-податкові собачі жетони в УСРР (1922–1937 рр.) *Український селянин*. 2023. Вип. 30. С. 39–48.

8 Орлик В., Маренець Л. До питання фіскальної політики нацистів в окупованій Україні. *Архіви України*. 2005. № 1–3 (256). С. 233–240.

9 Гельмут фон Ведельштедт [Helmuth von Wedelstädt] (1902–1988). У 1941–1943 рр. був старшим радником уряду та керівником Головного управління І (політики) РКУ при Райхскомісарі Еріхові Коху (Klee E. Das Personenlexikon zum Dritten Reich. Frankfurt am Main, 2007. S. 658).

10 Там само. С. 237.

11 Двірна К., Главацький М. Фінансово-податкова політика окупаційних органів влади та специфіка її реалізації на прикладі Рейхскомісаріату «Україна» та генеральної області «Київ» (1941–1944). *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Исторические науки»*. 2013. Том 26 (65), № 1. С. 16–27.

12 Там само. С. 22.

13 Ярошенко Ф., Павленко В., Павленко В. *Історія податків та оподаткування в Україні*. Київ, 2012. 416 с.

14 Там само. С. 146.

15 Ветров І. Економічна експансія Третього Рейху в Україні 1941–1944 рр. Київ, 2000. 232 с.; Ветров І. Фінансово-економічна політика окупаційної влади в Україні. Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст. Історичні нариси в 2-х книгах. / ред.: В.А. Смолій (голова колегії), Г.В. Боряк, Ю.А. Левенець, В.М. Литвин, О.Є. Лисенко (відп. ред.), О.С. Онищенко, О.П. Реснт, П.Т. Тронько. НАН України. Інститут історії України. Київ, 2011. Кн. 1. С. 446–474.

16 Гончаренко О. Функціонування окупаційної адміністрації Рейхскомісаріату «Україна»: управлінсько-розпорядчі та організаційно-правові аспекти (1941–1944 рр.). Київ, 2011. 600 с.

17 Удовик В. Німецько-фашистський окупаційний режим (1941–1944 рр.) на території генеральної області «Київ» (Київська та Полтавська області): дис... канд. істор. наук: 07.00.01. Київ, 2005. 236 с.

Мета статті.

Метою статті є висвітлення на основі виявлених джерел, частина з яких вперше введена до наукового обігу, стосовно податкової політики керівництва РКУ в 1941–1943 рр. щодо власників собак, умов та розмірів сплати, суспільної реакції на нововведення; проаналізувати окремі санітарно-ветеринарні приписи окупаційної німецької влади стосовно собак.

Виклад основного матеріалу.

Хоча адміністративно українські землі: Дистрикт Галичина (з 1 серпня 1941 р. у складі Генерал-Губернаторства) і РКУ (з 20 серпня цього ж року), - були окремими структурами, постанови стосовно порушеної у цій статті тематики мали у них схожий характер. Вже у перші місяці окупації витворилася цілісна система правового регулювання щодо фінансів та податкових стягнень із місцевого населення. Ці питання вирішувалися в кожній із складових управлінської структури РКУ: від найвищої ланки до найнижчої. До управлінської системи окупаційної влади входили генеральні області, гебітскомісаріати, міські, районні та сільські управи, робота і функції яких були чітко регламентовані спеціальними інструкціями, розпорядженнями, наказами¹⁸.

Практично відразу у переліку податків для місцевого населення з'явився і податок за собак. Окрім того, у 1941–1943 рр. регулярно публікувалися місцевою україномовною та німецькомовною пресою розпорядження німецької влади щодо боротьби з безпритульними собаками та спричиненими ними хворобами. «Новий порядок» був неможливий без подолання цього явища. Тому з просуванням німецьких військ на Схід з'являлися стосовно цього все нові й нові постанови санітарно-ветеринарного та реєстраційно-податкового характеру. Іноді вони різнилися, а іноді доповнювали одна одну.

Етапи комплексного врегулювання питань реєстрації, санітарного контролю та оподаткування собак добре джерельно простежуються на прикладі м. Києва. 19 вересня 1941 р. німецькі війська окупували українську столицю, а вже 29 жовтня 1941 р. вийшла Постанова № 66 Київської міської управи «Про виловлення безхазяйних собак»¹⁹. Пунктом 1 цієї постанови зобов'язувалося «всіх власників собак у м. Києві та його околицях зареєструвати своїх собак та одержані реєстраційні номерні ознаки [жетони. – Авт.] прикріпити до ошийників собак». Реєстраційний збір за кожну одержану «номерну ознаку» встановлювався в розмірі 3 крб.²⁰ (пункт 2); тобто, початково фактично платилося лише за вартість виготовлення жетона. Проведення реєстрації собак покладалося на «Контору очищення міста відділу міських підприємств Міської управи» (пункт 3). На реєстрацію відводилося всього 10 днів (з 1 по 10 листопада 1941 р.). Одночасно по всіх районах міста в приміщеннях районних управ наказувалося головам районних управ відвести для реєстраторів «Контори очищення міста» відповідні місця в приміщеннях управ (пункт 4). Собака реєструвалася у відповідній книзі, до якої вносили дані про власника тварини, адресу, породу, стать й деколи кличку собаки. Видавалася реєстраційна квитанція.

По завершенні реєстрації належало «розпочати систематичне виловлення безхазяйних собак, їх знищення та утилізацію відходів з додержанням відповідних господарських вимог та санітарно-гігієнічних правил» (пункт 5). При цьому окремо зазначалося, що «знищення тих виловлених собак, що являють з себе певну цінність (мисливські, породисті собаки) проводити через три дні після їх вилову. В разі явки за собаками власників останніх в пункт

18 Двірна К., Главацький М. Фінансово-податкова політика окупаційних органів влади та специфіка її реалізації на прикладі Рейхскомісаріату «Україна» та генеральної області «Київ» (1941–1944). С. 16.

19 Постанова ч. 66 Київської Міської Управи 29 жовтня 1941 року «Про виловлення безхазяйних собак». Українське слово [Київ]. № 53. 9 листопада 1941 р. С. 4.

20 3 серпня 1941 й до липня 1942 р. у РКУ були поширені всі грошові одиниці, що мали обіг в зоні військового управління, а саме: окупаційні марки, рублі та червінці. Така ситуація залишалась до грошової реформи від 4 липня 1942 р., коли грошовою одиницею РКУ став карбованець. В обіг були випущені банкноти номіналом у 1, 5, 10, 20, 50, 100, 200, 500 карбованців. При цьому платіжними засобами залишалися в обмеженому вигляді й радянські грошові знаки (Шуст Р.М. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні: навч. посібн. Київ, 2007. С. 304).

передержання собак, що міститься на терені Утильзаводу на Деміївці²¹, таких собак повертати власникам зі стягненням від останніх штрафу в розмірі 25 крб. – за недодержання цієї постанови та вартості утримання собак за: три дні» (пункт б)²². Сама ця «Контора очищення міста» розташовувалася на території Утильзаводу на Деміївці. Туди свідомі власники підозрілих щодо сказу собак та кішок мали самі приносити своїх улюбленців для ізоляції та дослідження²³.

9 лютого 1942 р. цей збір став у Києві вже реєстраційно-податковим, а його розміри було дещо підвищено «згідно з тимчасовою згодою пана Генерального Комісара²⁴, яка може бути кожного часу скасована». Для Києва та його околиць встановлювався доволі незначний податок на собак розміром 10 крб. за одну собаку на рік (!). Крайнім терміном сплати було визначено 15 березня 1942 р. Потрібно було сплатити відразу 100% вартості. Дворових сторожових собак, які постійно перебували на ланцюгу, було звільнено від податку²⁵.

Однак, після вже згадуваної постанови РКУ (від 27 лютого 1942 р.) і для Києва новий тариф «підтягли» до встановлених 150 крб. за одну собаку і 300 крб. за кожну наступну, що багатьом було вже «не по кишені»²⁶. Повний текст цієї постанови був доведений до населення і надав їй чинності з 29 березня 1942 р. завдяки публікації в київській газеті «Нове українське слово»²⁷. У 1943 р., згідно з розпорядженням міського голови Леонтія Форостівського^{28*}, тариф тут залишався незмінним, лише уточнювалося, що сплата має здійснюватися двома рівними частинами до 15 квітня й до 15 жовтня 1943 р. відповідно²⁹.

Аналогічні приписи видавалися й районними управами Київщини. Однак цікаво, що у м. Золотоноша одноразовий податок на собак, встановлений наказом Начальника Золотоніської округи від 21 жовтня 1941 р. (як і на хати, худобу, коней, свиней), 10 листопада того ж року був тимчасово припинений по селах округи «до особливого розпорядження». Очевидно, що це сталося через фактичну платонеспроможність селян і жалюгідний стан селянських господарств району, підкошених діями попередньої влади. 19 листопада 1941 р. у місцевій пресі тільки нагадувалося про обов'язкову реєстрацію собак в окружній поліції (на це відводилося лише 3 дні), а також зазначалася сума штрафу за невиконання – 200 крб³⁰. Однак 14 січня 1942 р. цей податок все ж поновили: «за хату – 100 крб., корову – 120 крб., коня – 100 крб., свиню – 50 крб. та собаку – 10 крб. як по селах, так і по м. Золотоноші». Вимагалось все сплатити без зволікань до 1 лютого того ж року³¹.

9 липня 1942 р. вийшла нова постанова Золотоніської округової управи про умови сплати податку власниками собак. Тут вже бачимо поділ на «мешканців» (місцеве українське населення) та «німецьких громадян». Останні від податку звільнялися повністю (п. 1). Податок за собак (як і у м. Києві) становив вже 150 крб. на рік за одну собаку та по 300 крб. за кожну наступну. Власники службових собак, які утримували їх за розпорядженням німецької влади,

21 Деміївка – історична місцевість м. Києва. Розташована вздовж Голосіївського проспекту (до Голосіївської площі), Науки (до Мало-китаївської вулиці) та проспекту Валерія Лобановського (до Мистецької вулиці) і початкової частини Васильківської вулиці. Центром Деміївки вважається Деміївська площа.

22 Постанова ч. 66 Київської Міської Управи... С. 4.

23 Там само.

24 Генеральним комісаром Генеральної округи «Київ» був Гельмут Квіцрау (вересень 1941 – 14 лютого 1942 рр.).

25 Оголошення. *Нове українське слово* [Київ]. № 54 (69). 10 березня 1942 р. С. 4.

26 Рівень життя населення Рейхскомісаріату «Україна» визначався співвідношенням заробітної платні та вартістю товарів. За дослідженням І. Ветрова заробітна плата кваліфікованого робітника становила 400 крб., бухгалтера – 500 крб., вчителя – 250 крб. Ставки фахівців та керівників підприємств коливались від 900 крб. до 1500 крб. (Ветров І.Г. Економічна експансія Третього Рейху в Україні 1941–1944 рр. С. 116). У той час кілограм хліба коштував 140–150 крб., сала – 700–750 крб., масла – до 800 крб., житнього борошна 40–80 крб., пшона 10–68 крб., картоплі 10–23 крб. (Форостівський Л. Київ під ворожими окупаціями. Буенос-Айрес, 1952. С. 48).

27 Тимчасове розпорядження про стягнення податку на собак. *Нове Українське слово* [Київ]. № 71(86). 29 березня 1942 р. С. 6.

28 Форостівський Леонтій Іванович (1896–1974) – український історик, під час німецької окупації України – голова Київської міської управи (18 лютого 1942 – листопад 1943; надалі посаду скасовано).

29 Об'ява. На підставі розпорядження Генералькомісаріату в м. Києві. *Нове українське слово* [Київ]. № 34. 10 лютого 1943 р. С. 4.

30 Військовий комендант, Начальник округи. Наказ по Золотоношській округі від 19 листопада 1941 р. *Українське слово* [Золотоноша]. № 8. 20 листопада 1941 р. С. 2.

31 Одноразовий податок. *Українське слово*. № 5. 14 січня 1942 р. С. 4.

від сплати звільнялися. Також звільнені від податку були власники «дворових сторожових собак, які постійно перебувають на ланцюгу» (п. 2–3)³².

Враховуючи немалий розмір податку, його розбили на дві частини: першу частину необхідно було сплатити до 15-го серпня, а другу – до 15-го жовтня 1942 р. По селах плату приймали сільські старости, а в райцентрі – райкаса. Сільські старости негайно й особисто відвозили зібраний податок до райкаси (п. 4–5). Райкаса здавала ці податки до урядової каси гебйтскомісара.

Що цікаво, відповідальність за реєстрацію тут покладалася на місцеву поліцію (п. 8). Після сплати податку власники собак отримували «номерний знак для прикріплення до ошийника собаки» (п. 6)³³. Газета «Уманський голос» 27 серпня 1942 р. роз'яснювала власникам собак у м. Умані, що ті «можуть отримати номерки на собак в касі Фінвідділу, пред'явивши квитанцію про сплату податку»³⁴. Тобто, тираж незаповнених реєстраційно-податкових жетонів зберігався у райфінвідділі, де й набивався реєстраційний номер, аналогічний вписаному у квитанцію. Невідомо тільки хто набивав номер – сам фінінспектор, чи якась інша посадова особа.

Попри загальну схожість місцевих постанов до «Тимчасового розпорядження» РКУ, додаткова деталізація й уточнення роблять їх цікавими й інформативними для нас. Так постановою Золотоніської районної управи № 166 від 9 листопада 1942 р. визначалися розміри та терміни сплати податку на 1943 р. Тариф залишився незмінним, однак є важливе уточнення: «коли собака згине в першій половині року – податок знижується до половини річного податку». Податок належало виплатити двома частинами: першу половину ще до 15-го листопада 1942 р., а другу – до 15 грудня 1943 р.³⁵ Цікаво, що податкові «собачі» укази у м. Золотоноші видавалися й у 1943 р. на 1943–1944 господарський рік, який мав тривати з 1 квітня 1943 р. по 1 квітня 1944 р.³⁶ (тарифи залишалися незмінними)³⁷. Однак 22 вересня 1943 р. радянські війська вибили німців із Золотоноші.

У м. Полтаві голова міської управи Федір Борківський³⁸ пояснював встановлення тарифу за реєстрацію собак (14 грудня 1941 р.) у розмірі 5 крб. за кожну собаку «необхідністю фінансування видатків, зв'язаних з реєстрацією собак»³⁹. Тобто, отримані кошти йшли на зарплатню тим самим «реєстраторам» і на оплату замовлень міської управи у виробників жетонів (!). Реєстрацію собак було покладено на «Асенізаційний двір міського господарства, що знаходиться по вул. Катериненській ч. 72» у м. Полтаві⁴⁰.

4 липня 1942 р. вже була опублікована постанова управи Полтавського району «Про обов'язкову реєстрацію собак по селах Полтавського району». Метою заходу вказувалося «проведення міроприємств, захисту населення та сільськогосподарчих тварин від укусів скажених собак». Власники собак протягом 10-ти днів з дня публікації цієї постанови в пресі мали з'явитися до сільуправ та зареєструвати собак (п. 3). Від реєстрації звільнялися цуценята до 3-х місяців (п. 4). Сільська поліція мала стежити за тим, щоби дворові собаки були на прив'язі, а собак, що бродять на вулицях без догляду, вважати за бродячих, виловлювати та

32 Постанова Золотоніської Округової Управи від 9 липня 1942 року. *Українське слово*. № 49. 12 липня 1942 р. С. 2.

33 Там само.

34 Об'ява Фінвідділу. *Уманський голос*. №69. 27 серпня 1942 р. С. 4.

35 Наказ № 166 Золотоніської Районної Управи від 9 листопада 1942 р. *Золотоніські вісті*. *Український часопис Золотоніської області*. № 81 (100). 12 листопада 1942 р. С. 3.

36 Там само.

37 Наказ Ч. 1 Золотоніської Районної Управи від 16 березня 1943 р. *Золотоніські вісті*. № 23. 21 березня 1943 р. С. 4.

38 Федір Борківський (1902–1942) – цікава історична постать. Діач Визвольних змагань 1917–1920 рр., старшина Української армії, командував 2-ю чотою Першого автопанцерного дивізіону, до складу якої, як і до двох інших чот, входили 2 кулеметні автопанцерники та один з кулеметами і гарматою; пізніше діач ОУН (фракція А. Мельника). У жовтні 1941 р. німецька окупаційна влада призначила його першим міським головою Полтави, однак його було заарештовано наприкінці березня 1942 р. і невдовзі страчено німцями за звинуваченням у прихильності до С. Бандери (хоча насправді він був «мельниківцем») та пропагування ідеї створення української армії для її боротьби з німецьким Вермахтом.

39 Для фінансування видатків, зв'язаних з реєстрацією собак. *Голос Полтавщини*. *Український часопис міста і села*. №15. 14 грудня 1941 р. С. 4.

40 Там само.

знищувати негайно (п. 5). Списки реєстрації собак зберігалися в сільуправах. За ухиляння від реєстрації штрафували до 500 крб.⁴¹

Наступною фазою 22 жовтня 1942 р. стало вже пряме встановлення Гєбїтскомїсарїатом Полтавської області податкових тарифів для Полтавського району. Всї власники собак району мали сплачувати податок у розмірі 350 крб. з одної собаки і 300 крб. за кожну наступну. Крайній термін сплати податку встановили до 15 грудня 1942 р. Пунктом 4 цієї постанови «за несвоєчасну сплату податку нараховується пеня в розмірі 0,2% за кожний прострочений день, а до злїсних неплатників податку вживається примусове стягнення»⁴². У 1943 р. у Полтаві штраф за ухиляння від реєстрації й недотримання приписів бургомїстра Петра Галанїна⁴³ становив до 1000 крб. (!)⁴⁴, що є найвищим показником по РКУ.

Цїкаво, що у м. Миргородї та Миргородському районї Полтавської області того ж 22 жовтня 1942 р. лише розпочали процес реєстрації собак району, який мав завершитися до 26 жовтня цього року. У постановї уточнено, що по селах реєстрацію проводять секретарї сїльських управ та «збїрщики податків», а по м. Миргороду – «Фїнансовий вїддїл Райуправи»⁴⁵.

На Днїпропетровщинї стосовно процедури реєстрації собак та дотримання санїтарних норм встановилися свої нетиповї порядки. Так 17 грудня 1941 р. Днїпропетровська мїська управа видала «Обов'язкову постанову» з метою «запобїгти випадкїв укусу собаками громадян м. Днїпропетровська і його околиць, а також для зменшення нещасних випадкїв, що можуть статися вїд укусу собак». Мїська управа зобов'язала «усїх власників собак в 3-денний термін взяти в управлїнні санїтарного облугування мїста (вул. Шмїдта) номерки та повїсити їх на ошийниках собак»⁴⁶. Тобто, тут анї за реєстрацію, анї за жетони грошей не брали? Ще бїльш цїкавим є те, що виконання цієї постанови було покладено на райспоживспїлку, розташовану по вул. Фїлософській 7, яка «взяла на себе функції утильзбору» (пункти 2-4). Її працівники, окрім вилову собак без номеркїв та ошийникїв, мали ще збирати вбитих та здохлих тварин (!). На порушникїв цієї постанови накладався штраф у 300 крб.⁴⁷, а Днїпропетровська мїська допомїжна полїція мала всїляко сприяти виконанню постанови⁴⁸.

І. Петренко на основї опрацьованих архївїв виявив, що для Кїровоградської області, «розмїр податку восени 1941 р. сягав 15 крб. за одну собаку, на початку 1942 р. вїн зрїс у п'ять разїв і становив 75 крб»⁴⁹. Це вписується у загальну картину початково самостїйних й невеликих податкових тарифів мїсцевих управ. Зауважимо тут, що у постановї мїської управи Кїровограда вїд 20 вересня 1941 р. «Про мїроприємства по боротьбї зї сказом собак у м. Кїровоградї» конкретню вказувалося: «Зобов'язати всїх власникїв собак зареєструвати їх протягом 7 днїв з дня об'яви в касї, що мїститься на вул. Ленїна, ч. 35. За реєстрацію стягається збїр у розмїрі 3 карбованцїв»⁵⁰. Нагляд за виконанням цієї постанови покладався на «команданта Служби Порядку, Вїддїл Благоустрою та на Ветеринарний нагляд» м. Кїровограда⁵¹.

41 Постанова ч. 4 Управи Полтавського району вїд 4-го липня 1942 року «Про обов'язкову реєстрацію собак по селах Полтавського району». *Голос Полтавщини*. № 74. 15 липня 1942 р. С. 4.

42 Обов'язкова постанова Управи Полтавського району вїд 22 жовтня 1942 року. *Голос Полтавщини*. № 144. 6 листопада 1942 р. С. 4.

43 Петро Галанїн – бургомїстр Полтави (1942–1943 рр.), колишній царський офїцер. Перед вїйною працював у Полтавському «Водоканалї»; за освїтою – інженер. Будучи мером Полтави, встїг привласнити частину мїського майна й обїкрасти бюджет мїста. Але нїмцї це все у нього згодом конфїскували, коли вїн утїк з ними до м. Кїровограда (Стара Полтава / Альбом. Полтава. Фотографїї. Друга Свїтова вїйна. 7 листопада 2019 р. <https://www.facebook.com/starapoltava/posts/582518629156605>).

44 Наказ Бургомїстра м. Полтави. 31 березня 1943 р. Нова Україна [Полтава]. № 71. 3 квітня 1943 р. С. 2.

45 Оголошення Районової управи. Миргородські вїстї. *Український часопис Миргородської округи*. № 12. 22 жовтня 1942 р. С. 4.

46 Обов'язкова постанова Днїпропетровської мїської управи. 17 грудня 1941 р., м. Днїпропетровськ. Днїпропетровська газета. 1941. №66. 28 грудня С. 4.

47 Для порївняння: зарплата директора середньої загальноосвїтньої школи, встановлена нїмецькою владою мїста, становила 1000 крб, а вчителя тїєї ж середньої школи – 600 крб (Городченко В. Как жили в оккупированном Днепрпетровске [10.07.2017]. <https://gorod.dp.ua/news/133613>).

48 Обов'язкова постанова Днїпропетровської мїської управи. 1941. 17 грудня. С. 4.

49 Петренко І. Нацистський окупациїний режим на Кїровоградщинї 1941–1944 рр. С. 48.

50 Про мїроприємства по боротьбї зї сказом собак у м. Кїровоградї [Обов'язкова постанова Мїської управи вїд 20 вересня 1941 р.]. *Український голос* [Кїровоград]. 1941. № 7. 20 вересня. С. 4.

51 Там само.

1 жовтня 1941 р. набула чинності обов'язкова постанова кіровоградського «Міського голови Медведкова», згідно з якою «всі власники собак підлягають обкладенню податком» (п.1). Податок на першу собаку становив 50 крб. на рік, а за другу – 100 крб. і т.д. Цікавим для нас уточненням у цьому документі є чітке розмежування за податковими категоріями на власне «хатніх» та «цепних» (ланцюгових дворових) собак. За «цепну» собаку податок встановлювався у розмірі 20 крб. за рік (п. 2)⁵².

Чітко був прописаний і механізм податкового збору. Податок мав стягатися за півріччями: перше півріччя тривало з 1 жовтня 1941 р. до 31 березня 1942 р. До 15 жовтня 1941 р. власники собак мали внести податкову сплату до контори міського банку. Взамін тут вони отримували «для своєї собаки податкову марку [жетон. – Авт.], яка повинна висіти на ошийнику собаки». Після 15 жовтня всі «собаки без номерів» підлягали знищенню⁵³.

Вже з 13 березня 1942 р. розміри «собачого» податку на Кіровоградщині підтягли до стандартів у РКУ: відповідно 150 крб. за 1 собаку і по 300 крб. – за кожну наступну⁵⁴. Однак знову цікаве уточнення – від податку звільнялися: собаки на службі Райху, собаки при черехах, сторожові собаки в лісництвах та собаки-поводирі сліпих. Податок надалі стягували двома півріччями: жовтень-березень (1942-1943 рр.) і квітень-вересень (1943 р.)⁵⁵.

І. Петренко простежив деякі тенденції такого збору на місцях та неоднорідну реакцію населення Кіровоградщини на цей податок. Так, із Криничуватської⁵⁶ сільської управи до Устинівківського⁵⁷ райфінвідділу через «фінагента І.П. Філягу» 14 жовтня 1941 р. надійшло готівкою 1425 крб. за утримання собак, а потім 1-го та 5-го грудня той здав ще 45 та 90 крб. Водночас цьому окремі селяни з Криничуватого категорично відмовилися платити податки за собак, як от: Олександра Крусір, Йосип Донець, Марія Шевченко. Як свідчать джерела, до будь-яких небажаних для них наслідків ця їх відмова від сплати податку з боку сільуправи не призвела⁵⁸. Невідомо з яких мотивів, але, очевидно, що цей факт якимось чином сільський голова приховав від німецької влади.

У березні-квітні 1942 р. Криничуватська сільська управа знову зібрала податки за собак за друге півріччя. 21 березня той самий «агент Фляга І.П.» здав до Устинівківського райфінвідділу 3000 крб. цих податків готівкою. Через місяць, 22 квітня, їх надійшло ще 516 крб. Тоді ж у жителів с. Криничувате залишалися на утриманні 33 собаки. Восени 1942 р., коли надійшли чергові строки сплати, з'ясувалося, що деякі громадяни, які проживали на території Криничуватської сільської управи, повбивали собак, щоб не платити за них. До такого вдалися в господарствах Івана Шевченка та Ларіона Рудниченка з с. Золотарева; Оксани Крусір з с. П'ятихатки; Марії Довгоносової з с. Завадівка; Миколи Кучеренка та С. Кузьменка з с. Криничуватого. Щодо кожного такого вбивства сільуправа складала акти. Всупереч досить високим податкам 27 громадян тільки в с. Криничуватому восени 1942 р. все ще тримали собак⁵⁹.

Наскільки важливим був податок на собак свідчить, зокрема, наказ від 29 липня 1942 р. т. в. о. завідуючого Єлизаветградським РФВ «Філоферра» старостам сільуправ, де податок із собак вписаний третім за значущістю у списках всіх податків, що їх сплачували місцеві жителі. І. Петренко слушно зауважує, що ця обставина неспростовно розвінчує закладений переважно фільмами радянської доби один із стереотипів: про ледь не улюблене заняття гітлерівських окупантів знищувати пострілами собак на подвір'ях громадян на окупованих територіях задля лише однієї розваги. Якщо такі випадки й траплялися, то вони були епізодичними (або мусовими – через випадки сказу). Влада, навпаки, дбала про збереження

52 Податок на собак. *Український голос* [Кіровоград]. 1941. № 18. 29 жовтня. С. 4.

53 Там само.

54 Тимчасове розпорядження про стягнення податку на собак. *Українські (Кіровоградські) вісті*. 1942. №23. 21 березня. С. 4.

55 Петренко І. Нацистський окупаційний режим на Кіровоградщині 1941–1944 рр. С. 48.

56 Зараз це с. Криничувате в Нікопольському р-ні Дніпропетровської обл. Населення – 458 мешканців.

57 Зараз це смт. Устинівка в Кропивницькому р-ні Кіровоградської обл. Населення: 3 233 чол.

58 Петренко І.Д. Нацистський окупаційний режим на Кіровоградщині 1941–1944 рр С. 48.

59 Там само. С. 49–50.

собак у господарствах, адже їх існування наповнювало бюджети як районів області, так і м. Кіровограда⁶⁰.

У західних областях РКУ початково також спостерігаємо податкову самостійність. Так, 5 жовтня 1941 р. у м. Проскурів⁶¹ місцева газета «Український голос» повідомляла, запроваджується «новий податок на некорисних тварин – псів і котів». За одного пса належало сплатити 10 крб., за другого – 15, а за третього – 30; тоді як за одного kota – 3 крб., за другого – 6, а за третього аж 18 (п. 5). Термін сплати податку встановлювався щільний: 50% – до 25 вересня 1941 р. і ще 50% – до 15 жовтня 1941 р. (п. 6). Райфінвідділам управ наказувалося «негайно нарахувати податок на псів і котів в розрізі окремих громад»⁶².

Як згодом з'ясувалося, РКУ у м. Рівному мав на це своє бачення. Тому, щоби встановити певні «тарифні» орієнтири, багатократно вищі за перші аматорські окремих окружних управ, й була видана вже згадувана раніше постанова від 27 січня 1942 р. Відтак надалі при запровадженні податку в своїх містах міські (районні та окружні) управи мали керуватися тарифами, не меншими, ніж встановлені РКУ. Дублювання цих тарифів й ознайомлення з ними місцевого населення через пресу відбулося у перші дні березня у містах: Шепетівка, Старокостянтинів, Бердичів, Кам'янець Подільський, Любомль, Кременець, Костопіль та інших⁶³.

Однак вже через 3 дні після оприлюднення постанови гебітскомісар у м. Бердичів видав «Додаток» до власного «Розпорядження для Бердичівської Округи про стягнення податку за собак на 1942 рік», в якому навіть «за одну собаку треба платити 300 крб.»⁶⁴.

Маємо й низку інших джерельних підтверджень тому факту, що нижчим ланкам німецького адміністрації дозволялося коригувати розмір податку за необхідності. Так у м. Кахівка Херсонської округи у 1942 р. за одну собаку брали лише 100 крб. за кожну наступну – по 250 крб. На стандарти РКУ тут вийшли лише у 1943 р., згідно з розпорядженням обласного комісара від 28 листопада 1942 р.. Чи не вперше з-поміж такого роду постанов, доволі однотипних загалом, читаємо про необхідність «при сплаті податку показати довідку про ветогляд, після чого будуть видані номери на собак». Невиконання цієї постанови штрафувалося до 500 крб, а собак без номерів розстрілювали⁶⁵.

У містах Херсон та Миколаїв 23 та 25 лютого 1942 р. податок за собак запровадили відразу: «за одну собаку – 300 крб. на рік; за другу та за кожну слідує собаку по 400 крб. на рік»⁶⁶. Його пропорційно сплачували в два терміни: в квітні та жовтні⁶⁷. Цікаво, що у тексті миколаївської постанови собачі жетони тричі називаються по різному: «пронумеровані теги собак», «жетони для собак», «собачі бірки»⁶⁸. Обласним та міським комісарам надавалося право звільняти від податку за «експлуатаційних собак» (поводирів сліпих, собак при чередах, сторожових собак для лісничих)⁶⁹. Також це поширювалося на «собак на племінних

60 Там само. С. 50.

61 Зараз це м. Хмельницький.

62 Про сільськогосподарський податок в 1941 році (Інструктивні вказівки Райфінвідділам). *Український голос* [м. Проскурів]. № 2. 5 жовтня 1941 р. С. 4.

63 Тимчасове розпорядження. Про побирання податку за собак. Нова Шепетівщина [Шепетівка]. 1942. № 16. 1 березня. С. 4; Установлення податку за собак. *Нове життя* [Старокостянтинів]. Ч. 12(30). 1942. 3 березня. С. 4; Установлення податку від собак. *Нова доба* [Бердичів]. 1942. №41. 4 березня. С. 6; Податок за утримання псів. *Подільнин* [Кам'янець Подільський]. 1942. № 21. 6 березня. С. 4; Установлення податку від собак. *Наші вісті* [Любомль]. 1942. № 10. 8 березня. С. 4; Повідомлення Райхскомісара для України і Гебітскомісара в Кременці. Тимчасове розпорядження про добирання податку від собак. *Кременецький вісник*. 1942. № 21. 8 березня. С. 1; Установлення податку від собак. *Костопільські вісті*. 1942. № 9(33). 8 березня. С. 4.

64 Додаток до тимчасового розпорядження про побирання податку з собак. *Нова доба* [Бердичів]. 1942. № 42. 7 березня. С. 4.

65 Постанова. На підставі розпорядження обласного Комісара м. Кахівки про єдиний податок на собак від 28 XI 42 р. *Українська правда* [Кахівка]. 1942. №94 (119). 6 листопада. С. 2.

66 Bekanntmachung. *Deutsche Bug-Zeitung* [Миколаїв]. 1942. №14. 29 April. S. 6.

67 Про стягання податку за собак. Постанова № 106 Херсонської Миської Управи від 5 березня 1942 р. Голос Дніпра. *Херсонський часопис*. 1942. № 49 (131). 8 березня. С. 2; Об'ява Фінансового відділу Херсонської Миської управи. Голос Дніпра. *Херсонський часопис*. 1942. № 151 (233). 1 листопада. С. 4.

68 Bekanntmachung. *Deutsche Bug-Zeitung* [Миколаїв]. 1942. №14. 29 April. S. 6.

69 Тимчасове розпорядження про податки за собак по Генеральній області. Миколаїв. *Українські вісті* [Кіровоград]. 1942. №17 (53). 28 лютого. С. 4.

собачарських станціях»⁷⁰ та «дресированих собак з цирків»⁷¹. Станом на 1943-й податковий рік у Херсоні та Миколаєві розмір податку залишився таким же ж, як і попереднього року⁷². При встановленні подвійного стосовно інших міст тарифу, очевидно, насамперед враховували майновий стан населення, який у цих південних сільськогосподарських областях був дещо вищим.

5 січня 1942 р. у м. Запоріжжя міська управа встановила податок у розмірі 180 крб. за одну собаку й сплату двома частками по 90 крб. піврічно. Однак у червні цього ж року перевіркою податкових органів було встановлено, що «певна частина власників собак не виконали до цього часу розпорядження Міської управи [...] і наявних у них собак не зареєстрували і не сплатили належного податку за перше півріччя 1942 р. ». Тому власникам пропонувалося: «при небажанні тримати у себе собак [...] здати на заготівний пункт Скотбази, що міститься проти М'ясокомбінату на вул. Шевченка, та про здачу одержати квитки, які пропонується пред'явити на реєстрацію до фінансових органів»⁷³.

Очевидно, справи були не кращими й у другому півріччі, бо, зрештою, 17 грудня 1942 р., згідно з розпорядженням штадткомісара м. Запоріжжя, розмір податку за собак було дещо зменшено. 31 січня 1943 р. «на території старої та нової частин м. Запоріжжя і всіх виселків» розмір вказаного податку був урівняний зі стандартами РКУ – 150 крб. за рік за одну собаку. Однак за другу вже необхідно було платити на 300 крб. більше, ніж за першу (450 крб.), а за третю – на 300 крб. більше, ніж за другу (750 крб.) і так далі⁷⁴. Оподаткуванню підлягали всі без винятку собаки, які належали приватним особам (п. 2). Від цього податку звільнялися лише працівники поліції (п. 3). Всі приватні власники собак були «зобов'язані до 15-го січня 1943 р. взяти у Фінвідділі Допоміжної Управи номерні знаки для прикріплення до нашійників собак» (п.4). Податок за собак сплачувався піврічно: 15 квітня та 15 листопада – по 50% від річного нарахування (п.5)⁷⁵.

У м. Суми 24 серпня 1942 р. міська управа навпаки запровадила дещо занижений за тарифами «податок на власників собак: за 1 собаку – 100 крб. на рік, за 2 собаки – 200, за 3 собаки – 400»⁷⁶. Цій постанові передувала інша постанова Сумської міської управи від 22 квітня 1942 р., яка є докладним інформативним й структурованим документом стосовно дії реєстраційно-податкового механізму в містах українського Полісся. Вже в преамбулі оголошувалося, що метою заходу є «впорядкування справи утримання собак, боротьби зі сказом та бродячими собаками». Сумська міська управа доручила міській міліції провести реєстрацію всіх собак, видаючи їх власникам номерки за відповідну плату (п.1). Далі знаходимо доволі кумедне уточнення: «громадяни, які будуть [...] знімати з чужих собак нашійники та номерки [...], підлягають штрафу в розмірі 100 крб.»⁷⁷. Отже, такі випадки траплялися.

У листопаді 1942 р. у м. Суми, згідно з розпорядженням міської управи, «громадяни, у яких є службові вартові собаки, як то: німецькі овчарки, сан-бернари, доберман-пінчери та лайки, повинні привести таких 25 листопада ц. р. о 2-й годині дня до польової жандармерії міської комендатури (Троїцька, 4) на огляд та реєстрацію»⁷⁸. Відтак процедура реєстрації собак на службі Райху відбувалася окремо і супроводжувалася обов'язковим ветеринарним оглядом.

70 Податок на собак. *Голос Дніпра. Херсонський часопис*. 1942. № 44 (126). 24 лютого. С. 2.

71 Про стягнення податку на собак по м. Херсону в 1943 р. Наказ № 7 Гебтскомісара Херсонської області, від 20 лютого 1943 р. *Голос Дніпра [Херсон]*. 1943. № 28. 4 березня. С. 2.

72 Там само.

73 Об'ява Запорізької Міської Управи. *Нове Запоріжжя*. 1942. № 51 (65). 20 червня. С. 4.

74 Об'ява Запорізької Української Допоміжної Управи. 17 грудня 1942 р. *Нове Запоріжжя*. 1942. № 111 (125). 23 грудня. С. 4.

75 Там само.

76 Постанова № 63. Оголошення Сумської міської управи. *Сумський вісник*. Орган Північно-Східної України. 1942. № 113 (134). 20 вересня. С. 4.

77 Постанова Сумської міської управи. З метою впорядкування справи утримання собак, боротьби зі сказом та бродячими собаками [від 22.IV.-42 р.]. *Сумський вісник*. Орган Північно-Східної України. 1942. № 50 (71). 26 квітня. С. 4.

78 Об'яви Сумської міської управи. *Сумський вісник*. Орган Північно-Східної України. 1942. № 135 (156). 11 листопада. С. 4.

У Ворошиловграді у 1942 р. податок за собак рішенням К. Євсюкова, завідувача фінансовим відділом Ворошиловградської міської управи, збирали поквартально: по 50 крб. за квартал, що за рік становило 200 крб. за кожну собаку. Від сплати податку звільнялися лише ті «особи, які здадуть собак на салотопку, яка знаходиться на 3-му кілометрі⁷⁹»⁸⁰.

Хоча з початком 1943 р. ситуація на фронтах змінювалася не на користь Третього Райху, на місцях ще до літа цього року надалі функціонувала створена німцями податкова система. На підставі фінансового звіту Бобринецького⁸¹ райфінвідділу (за період з 10 травня по 10 червня 1943 р.) у районі було зібрано з населення⁸² 302 878 крб. 54 коп. податків, а з них податку на собак – 35 748 крб. 90 коп. (що становило 11,8% від загального податкового збору)⁸³.

Вже з вересня 1943 р. Червона армія перейшла у широкий наступ й у листопаді форсувала Дніпро та розгорнула бойові дії на Правобережжі, а за перше півріччя 1944 р. вийшла до Карпат. Відповідно податкові постанови окупаційної німецької влади перестали бути чинними на колишніх територіях РКУ.

Висновки.

У 1941–1943 рр. на частині окупованих Третім райхом українських земель виник РКУ. Німецька влада відродила практику податку на собак із населення, яка існувала до того в УРСР. Причиною цього була необхідність обліку та реєстрації тварин через значну кількість бездомних собак та часті спалахи пошестей, зокрема сказу. Відклався цілий пласт регулятивно-зобов'язувальних постанов окупаційної адміністрації стосовно цієї проблеми, які містили фіскальну, реєстраційну, санітарно-ветеринарну, суспільно-регулятивну, штрафну та інші складові. Ці постанови здебільшого публікувалися у тогочасній пресі для ознайомлення з ними населення.

Селяни неохоче платили цей податок. До того ж виснаженість селянських господарств радянською добою іноді змушувала владу на місцях призупиняти збір податку або переглядати податкові тарифи.

Свідчення про собачі реєстраційно-податкові жетони з українських міст цього періоду збереглися лише в опублікованих приписах і постановах, тоді як жоден екземпляр такого жетона з теренів РКУ за 1941–1943 рр. автором невідомий.

Після наступу радянських військ та визволення у 1943–1944 рр. окупованих українських земель німецьке податкове законодавство втратило тут чинність.

References:

1. Perechrest, O. (2011). *Ukrajinske selo v 1941–1945 rr.: ekonomiczne ta sozialne stanovyszcze* [Ukrainian village in 1941–1945 pp.: economic and social situation]. Czerkasy. [in Ukrainian].
2. Petrenko, I. (2014). *Nazystskij okupazijnyj rezhyim na Kirovogradszczyni 1941–1944 rr.* [The Nazi occupation regime in Kirovohrad Region 1941–1944]. [in Ukrainian].
3. Vetrov, I. (2000). *Ekonomiczna ekspansija Tretiogo Rejchu v Ukrajini 1941–1944 rr.* [Economic expansion of the Third Reich in Ukraine, 1941–1944] Kyiv. [in Ukrainian].
4. Vetrov, I. (2011) *Finansovo-ekonomiczna polityka okupazijnoji vlady v Ukrajini* [Financial and economic policy of the occupation authorities in Ukraine]. *Ukrajina v Drugij svitovij vijni: pogliad z XXI st.* [Ukraine in the Second World War: a view from the 21st century], 1, 446–474. [in Ukrainian].
5. Gonczarenko, O. (2011). *Funkzionuvannia okupazijnoji administraciji Rejchskomisariatu «Ukrajina»: upravlinsko-rozporiadczy ta organizacijno-pravovi aspekty (1941–1944 rr.)* [Functioning of

⁷⁹ Тут мається на увазі місцевий Утильзавод.

⁸⁰ Фінансовий відділ Ворошиловградської міської управи. *Нове життя [Ворошиловград]*. 1942. № 41. 20 листопада. С. 2.

⁸¹ Зараз це м. Бобринець – адміністративний центр Бобринецької міської територіальної громади Кропивницького району Кіровоградської області. Населення складає 10,7 тис. осіб.

⁸² Очевидно в рахунок першого податкового півріччя.

⁸³ Орлик В., Маренець Л. До питання фіскальної політики нацистів в окупованій Україні. С. 238.

the occupation administration of the Reichskommissariat «Ukraine»: managerial and administrative and organizational and legal aspects (1941–1944)]. Kyiv. [in Ukrainian].

6. Postanowa cz. 66 Kyjivskoj Miskoji Uprawy 29 zhowtnia 1941 roku «Pro vylovlennia bezchazajnych sobak». [Resolution part 66 of the Kyiv City Administration of October 29, 1941 «On Catching Stray Dogs»]. *Ukrajinske slovo [Ukrainian word]*. Kyiv (9.11.41), 53, 4. [in Ukrainian].

7. Tymczasove pozporiadzhennia pro stiagnennia podatku na sobak [Temporary order on the collection of tax on dogs]. *Nove Ukrajinske slovo [A new Ukrainian word]*. Kyiv. (29.03.42), 71, 6. [in Ukrainian].

8. Objava. Na pidstavi pozporiadzhennia Generalkomisariatu v m. Kyjevi [Advertisement. Based on the order of the General Commissariat in Kyiv]. *Nove Ukrajinske slovo [A new Ukrainian word]*. Kyiv. (10.02.43), 34, 4. [in Ukrainian].

9. Vijskovyj komendant, Naczalnyk okrugy. Nakaz po Zolotonoczkij okruzi vid 19 lystopada 1941 r. [Military commandant, head of the district. Order for the Zolotonosh District dated November 19, 1941]. *Ukrajinske slovo [Ukrainian word]*. Zolotonosza. (20.11.41), 8, 2. [in Ukrainian].

10. Postanova Zolotoniskoji Okrugovoji Uprawy vid 9 lypnia 1942 r. [Resolution of the Zoloton District Administration of July 9, 1942]. *Ukrajinske slovo [Ukrainian word]*. Zolotonosza. (12.07.42), 49, 2. [in Ukrainian].

11. Objava Finviddil [Finnwiddil's ad]. *Umanskyj golos [Uman voice]*. 27.08.42, 69, 4. [in Ukrainian].

12. Nakaz Cz. 1 Zolotoniskoji Rajonovoji Uprawy vid 16 bereznia 1943 r. [Order Part 1 of the Zolotoniska District Administration dated March 16, 1943]. *Zolotoniski visti [Zolotoniske news]*. (21.03.43), 23, 4. [in Ukrainian].

13. Dlia finansuvannia vydatkiv, zviazanych z rejestracijeu sobak [To finance expenses related to the registration of dogs]. *Golos Poltavszczyzny [The voice of Poltava region]*. (14.12.41), 15, 4. [in Ukrainian].

14. Postanova cz. 4 Uprawy Poltavskogo rajonu vid 4 lypnia 1942 r. «Pro oboviazkovu rejestraciju sobak po selach Poltavskogo rajonu» [Resolution part 4 of the Poltava District Administration of July 4, 1942 «On the mandatory registration of dogs in the villages of the Poltava District»]. *Golos Poltavszczyzny [The voice of Poltava region]*. (15.07.42), 74, 4. [in Ukrainian].

15. Nakaz Burgomistra m. Poltavy. 31 bereznia 1943 r. [Order of the Burgomaster of Poltava. March 31, 1943]. *Nova Ukrajina [New Ukraine]*. Poltava. (3.04.43), 71, 2. [in Ukrainian].

16. Ogolozennia Rajonovoji Uprawy [Announcement of the District Administration]. *Myrhorodski visti [Myrhorod news]*. (22.10.42), 12, 4. [in Ukrainian].

17. Oboviazkova postanova Dnipropetrovskoj miskoji upravly. 17 grudnia 1941 r. [Mandatory resolution of the Dnipropetrovsk city administration. December 17, 1941]. *Dnipropetrovska gazeta [Dnipropetrovsk newspaper]*. (28.12.41), 66, 4. [in Ukrainian].

18. Podatok na sobak [The Dog Tax]. *Ukrajinskyj golos [Ukrainian voice] Kirowograd*. (29.10.41), 18, 4. [in Ukrainian].

19. Tymczasove rozporiadzhennia pro stiagnennia podatku na sobak [Temporary order on the collection of tax on dogs]. *Ukrajinski (Kirovogradski) visti [Ukrainian (Kirovohrad) news]*. (21.03.42), 23, 4. [in Ukrainian].

20. Pro silskogospodarskyj podatok v 1941 r. (Instruktyvni vkazivky Rajfindivisionam) [About the agricultural tax in 1941 (Instructions for Raifindivisions)]. *Ukrajinskyj golos [Ukrainian voice]*. Proskuriv. (5.10.41), 2, 4. [in Ukrainian].

21. Tymczasove rozporiadzhennia. Pro pobyrannia podatku za sobak [Temporary order. About collecting tax for dogs]. *Nova Szepetivszczyzna [New Shepetivshchyna]*. Szepetivka. (1.03.42), 16, 4. [in Ukrainian].

22. Podatok za utrymannia psiv [Tax for keeping dogs]. *Podolianyn [Podolyan]*. Kamianets Podilskyj. (6.03.42), 21, 4. [in Ukrainian].

23. Povidomlennia Rajchskomisara dlia Ukrainy i Gebitskomisara v Kremiantsi. Tymczasove rozporiadzhennia pro dobyrannia podatku vid sobak [The message of the Reichskommissar for Ukraine and the Gebitskommissar in Kremyanets. Temporary order on collecting tax from dogs]. *Kremianetskyj Visnyk [Kremyanetsky Herald]*. (8.03.42), 21, 1. [in Ukrainian].

24. Postanova. Na pidstavi rozporiadzhennia oblasnogo Komisara m. Kachivky pro jedynyj podatok na sobak vid 28 XI 42 r. [Decree. On the basis of the order of the Regional Commissioner of the city of Kahivka on the single tax on dogs from 28 XI 42]. *Ukrajinska pravda [Ukrainian truth]*. Kachivka. (6.11.42), 94, 2. [in Ukrainian].

25. Tymczasove rozporiadzhennia pro nalogy za sobak po generalnij oblasti Mykolajiv [Temporary order on taxes for dogs in the General region Mykolaiv]. *Ukrajinski visti [Ukrainian news]*. Kirovograd. (28.02.42), 17, 4. [in Ukrainian].

26. Pro stiagnennia podatku na sobak po m. Chersonu v 1943 r. Nakaz № 7 Gebitskomisara Chersonskoj oblasti, vid 20 lutogo 1943 r. [On the collection of tax on dogs in the city of Kherson in 1943. Order No. 7 of the Gebitskommissar of the Kherson region, dated February 20, 1943]. *Golos Dnipro [Voice of Dnipro]*. Cherson. (4.03.43), 28, 2. [in Ukrainian].

27. Objava Zaporizkoji Ukrajinskoji Dopomizhnoji Upravy. 17 grudnia 1942 r. [Announcement of the Zaporizhia Ukrainian Auxiliary Board. December 17, 1942]. *Nove Zaporizhzhya. [New Zaporizhyya]*. (23.12.42), 111, 4. [in Ukrainian].

28. Postanova Sumskoj miskoji upravly. Z metoju vporiadkuvannia spravy utrymannia sobak, borotby zi skazom ta brodiaczymy sobakamy (vid 22.IV.-42 r.). [Resolution of the Sumy City Administration. For the purpose of streamlining the issue of keeping dogs, combating rabies and stray dogs (from April 22, 1942)]. *Sumskyj visnyk. Organ Pivniczno-Schidnioji Ukrainy [Sumy Herald. Organ of North-Eastern Ukraine]*. (26.04.42), 50, 4. [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 16.02.2024

Схвалено до друку / Accepted: 14.06.2024